

ВСТУП

Ісус Христос вічний Пастир збудував святу Церкву, доручивши своїм апостолам продовжувати його місію спасіння через євангельську проповідь, освячення та пастирську опіку. Він також зволив, щоби наступники апостолів – єпископи – перейняли це служіння Божому народові як наставники у вченні, священики у святому поклонінні та служителі в управлінні. Через архиерейську хіротонію, кожен єпископ стає наслідником апостольського спадкоємства та членом єпископської колегії, щоб бути знаряддям Христа в передаванні людям дару спасіння. Саме тому його служіння у місії Церкви відіграє особливу роль.

Єпископ як носій пасхального та есхатологічного свідоцтва є наріжним каменем Церковної єдності, адже саме він покликаний забезпечувати єдність і зв'язок між місцевою Церквою та Вселенською. До Вселенської Церкви він вносить духовні скарби своєї єпархії, так забезпечуючи сопричастя своєї місцевої Церкви з іншими Церквами. Під цим поглядом Літургія Церкви, яку очолює єпископ, являє Церкву як таїнство Троїчної єдності.

Другий Ватиканський Собор, встановивши рівновагу між роллю єпископа Рима та служінням всіх інших єпископів Католицької Церкви, вніс значний вклад у розвиток богослов'я єпископства, представлено в догматичній Конституції «Світло Народів» *Lumen gentium* та інших соборних документах. На підставі цих документів, а також інших післясоборних папських повчань, які стосуються єпископського служіння, у цій дипломній роботі розкриємо тему «Духовний вимір служіння єпископа у світлі документів II Ватиканського Собору».

Тема єпископського служіння завжди актуальна, адже роль і значення єпископа у місії Церкви залишається незмінною. Сьогоднішні виклики та різноманітні кризові явища, якими позначене життя Церкви, ще з більшою увагою спонукають дивитися на того, кому Христос довірив піклування про своє стадо.

Метою нашої дипломної роботи є спроба поглянути на особу і служіння єпископа Католицької Церкви у світлі еkleзіології, випрацьованої отцями Другого Ватиканського Собору. Ми ставимо перед собою завдання вивчити, проаналізувати та представити головні думки та позиції тих основних документів Церкви, які стосуються до нашої теми. Для цього використаємо методи аналізу, синтезу, порівняння та якісної компіляції. У роботі присутні латинські та грецькі терміни: *munus docendi*, *munus sanctificandi*, *munus regendi*, *amoris officium*, ἐπίσκοπος.

Наша дипломна робота, окрім Вступу, Висновків та Списку використаної літератури розділена на два Розділи з відповідною кількістю підрозділів і пунктів. У першому Розділі ставимо перед собою завдання осмислити питання ідентичності особи єпископа та його місії. Цю місію представимо крізь призму потрійного єпископського завдання: служіння Слова, святительського служіння та служіння пастирського. Поєднає ці служіння в одне ціле чеснота любови.

Серед різних завдань єпископа вирізняється служіння звіщати, як апостоли, Слово Боже (пор. Рм. 1,1), проголошуючи його з відвагою (пор. Рм. 1,16) і захищаючи християнський

народ перед помилками (пор. Ді. 20,29; Флм. 1,6). У єдності зі своїми співбратами у єпископстві він є правдивим учителем, зодягненим в авторитет Христа. Проповідь Євангелія та навчання і захист віри належать до його найперших обов'язків, тому Церква у своїх богослужбових текстах іменує архиєрея «правилом віри». Він покликаний правильно навчати Слово Істини, надихати різноманітні євангелізаційні ініціативи, дбати про систематичну катехизацію та інші форми віровчительного апостоляту у своїй єпархії. Метою літургійного служіння єпископа є освячення Божого Народу. Щодо цього догматична конституція *Lumen Gentium* приписує єпископові чудовий титул, запозичений з молитви хіротонії у Візантійському обряді – завідувач Архиєрейської благодати, передусім у Євхаристії, яку він сам звершує і дбає, щоб інші її звершували і якою завжди живе і постійно зростає Церква. Він є вчителем молитви, який також і сам багато молиться за довірених йому людей.

Єпископ як літург та містагог будує зв'язки єдності в церковній спільноті завдяки єдності у Літургійних Богослужіннях у своїй єпархії. Він дбає про красу Літургії та інших Богослужінь, а також про літургійну формацію духовенства і мирян. Розвиває літургійну свідомість Божого Народу через розуміння сенсу обрядів та богословське значення літургійних текстів. Літургійна постава єпископа служить єдності і апостольській динаміці Церкви.

Представляючи пастирське завдання єпископа, хочемо показати його як пастиря і батька єпархії, для якого прикладом є наслідування Христа – Доброго Пастиря. Цей приклад вказує єпископові на щоденну вірність його служінню, на цілковиту і спокійну відданість Церкві, на радість провадити до Господа всіх, а найбільше тих, які заблукали. Праця пастиря важка і завжди потребує готовності до жертви. Єпископові у цьому служінні допомагають його співпрацівники у різних ділянках душпастирства та адміністрації, передусім, співбрати священики, яких він цінує та обіймає своєю батьківською і братньою любов'ю.

Другий Розділ нашої дипломної роботи присвячений темі духовного життя єпископа, яке спробуємо розглянути в тринітарній парадигмі. Дзеркалом духовності архиєрея є його чесноти і людські якості. Головною передумовою єпископського служіння є глибока внутрішня єдність з Христом і перебування з Ним. Плекання єдності з Богом є основою його тотожності та зобов'язує до способу життя, в якому він, силою благодаті Святого Духа, наслідує кенозис воплощеного Божого Сина.

Духовність єпископа має також Богородичний відтінок, адже саме Марія допомагає єпископові у його внутрішньому уподібненні до Христа і в прагненні до святости. Святість, до якої покликаний кожний єпископ, вимагає вправління в чеснотах, насамперед богословських. Як людина віри, надії і любови, єпископ базує своє життя на євангельських радах і на блаженствах, щоб він, так само, як і апостоли, міг стати свідком Христа перед людьми, правдивим і виразним, відданим і вірним Божій благодаті. Його внутрішньою силою стає молитва у різних формах, про що скажемо в одному з пунктів цього другого розділу.

Сповняючи свою священну владу, єпископ має бути надзвичайно людяним, як Ісус, – досконалий чоловік. Тому його поведінка позначена людськими якостями, що народжуються з любови і милосердя та справедливо шануються у суспільстві. Ці людські якості і чесноти допомагають у пастирській второпності, в мудрій опіці душ і в доброму управлінні.

Джерелами для написання нашої дипломної роботи слугуватимуть документи II

Ватиканського Собору, зокрема, догматичні конституції: про Церкву *Lumen Gentium* (21 листопада 1964), про Святу Літургію *Sacrosanctum Concilium* (4 грудня 1963); декрети: про пастирське служіння єпископа у Церкві *Christus Dominus* (28 жовтня 1965), про священниче виховання *Optatam totius* (28 жовтня 1965). На доручення Собору, Вселенські архиєреї та компетентні дикастерії Римської курії видали ряд документів про єпископське служіння, щоб виразити Соборну еклезіологію в практичній сфері. Ми звернемося до деяких із них. Найчастіше цитуватимемо післясинодальні послання Івана Павла II "Пастирі стада" *Pastores gregis* (16 жовтня 2003) та "Пастирів дам вам" *Pastores dabo vobis* (25 березня 1992), а також посібник для душпастирського уряду єпископів "Наступники апостолів" *Apostolorum successores* (22 лютого 2004), виданий Конгрегацією у справах єпископів. Серед використаної джерельної літератури слід відзначити посібник під назвою «Учительське, святительське і пастирське служіння єпископа УГКЦ» (2018), який приготував Богословський відділ Патріаршої курії. Особливої уваги заслуговує також богословська спадщина папи Венедикта XVI та папи Франциска, до якої часто звертатимемось.

Написання цієї роботи ускладнювала недостатність відповідної літератури українською мовою, тому виникла необхідність використовувати іншомовні документи Церкви і наукові публікації.

Обсяг дипломної роботи не дозволив нам висвітлити такі теми, як колегіальність і синодальність єпископського служіння, взаємовідносини зі священниками, богопосвяченими особами та мирянами.

Сподіваємось, що теперішній активний розвиток еклезіології помісної УГКЦ спонукатиме до об'ємних наукових досліджень тематики єпископської ідентичності у місії Христової Церкви.

ВИСНОВКИ

Особа та служіння єпископа завжди мали виняткове та дуже важливе значення в місії та структурі Христової Церкви. До такого висновку приходимо в нашій дипломній роботі, аналізуючи документи Другого Ватиканського Собору, а також інші офіційні тексти Церкви, які висвітлюють роль та завдання єпископів у спільноті віруючих. Через архиєрейську хіротонію, кожен єпископ стає наслідником апостольського спадкоємства та членом єпископської колегії, щоби, за прикладом Христа, навчати, освячувати і бути добрим пастирем для Божого народу. В цьому полягає його єпископська ідентичність.

У першому Розділі нашої дипломної роботи ми детально розглянули кожне із цих трьох завдань (*munus docendi*, *munus sanctificandi*, *munus regis*) представивши у світлі еклезіології Собору їхні істотні елементи та способи вираження.

Єпископ, маючи повноту Таїнства священства та звичайну, власну і безпосередню владу, у єдності з Римським архиєреем та своїми співбратами у священстві несе відповідальність за добробут своєї єпархії та святих Божих Церков, з якими, через літургійне служіння перебуває у сопричасті. У його обов'язки входить проповідь Євангелія, навчання та захист віри.

Він є також мужем і вчителем молитви. Дбаючи про літургійне благочестя, через Євхаристію та уділення інших таїнств, єпископ освячує свій народ. Його катедральний храм є центром молитовного життя та прикладом ретельного дотримання уставу Богослужень. Архиєрей оберігає достоїнство божественного культу, цінує і впорядковує народну побожність, видає необхідні приписи щодо побудови, оздобу та реставрації

храмів.

Наслідуючи Христа – Архипастиря, єпископ виконує служіння батька і пастиря серед своїх вірних, керує-провадить Церкву Божу, щоб зростала в єдності Святого Духа. Під час виконання цього завдання, єпископ покликаний добре знати культурне та соціальне середовище, в якому живуть його вірні, їхній матеріальний стан та різноманітні потреби, щоб добре скоординувати працю відповідних єпархіяльних структур, поставивши своїм пріоритетом діла милосердя.

У другому Розділі ми поставили собі за ціль висвітлити образ духовного життя єпископа, представити чесноти та людські якості, які необхідні для благодатного та успішного єпископського служіння. Ми прийшли до висновку, що духовність єпископа – це життя у синівському послуху Отцеві, у спільності з Христом і прийнятті благодати Святого Духа. Духовність передбачає жити вже тепер божественним життям Пресвятої Тройці. В образі єпископа, посвяченого опіці Пресвятої Богородиці, вірні бажають споглядати ті чесноти і якості, що є дарами благодати, і які відповідають образу самого Христа: образ вбогости, лагідності і стремління до справедливості; образ милосердного Батька і мирної людини, образ чистоти, повсякчасно спрямованої до Бога, а також образ сили і внутрішньої радості того, хто співстраждає з Христом.

Щоб зрозуміти сутність єпископського служіння, слід розглядати його у світлі закону Церкви *lex orandi lex credendi*, тому в нашій дипломній роботі ми звернули увагу на цей еkleзіальний принцип, представлений в обряді єпископських свячень та в інших чинностях і відзнаках єпископського літургійного служіння, як у латинському, так і у візантійському обрядах.

Завершуючи цю роботу, хочемо висловити наше переконання, що єпископське служіння є великим даром для Церкви, в якій ніколи не забракне пастирської любови нашого Господа Ісуса Христа. Він повсякчасно чуває над своєю Церквою і над її єпископами, яким довірив відповідальність за Божий народ. Разом із завданнями Він дарує благодать, а разом із обов'язками збільшує їх сили.

Подальше дослідження цієї теми дозволить ще краще достосовувати працю єпископа до постійно змінних суспільних та релігійних викликів, а також сприятиме пошуку нових еkleзіологічних моделей, щоб окреслити значення та практичне втілення єпископської місії у Церкві та світі.

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ I. ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА МІСІЯ ЄПІСКОПА 9

1. Служіння Слова. Завдання навчати 10

1.1. Проповідь Євангелія 10

1.2. Єпископ – тлумач Святого Письма 13

1.3. Єпископ – учитель віри 17

1.3.1 Катехизація 18

1.4. Єпископ – охоронець віри 21

2. Служіння Таїнства. Завдання освячувати 23

2.1. Таїнства і Літургійні відправи 25

2.2. Єпископ – відповідальний за літургійне життя єпархії 27

3. Служіння любови. Пастирське завдання 30

3.1. Ікона Христа – доброго Пастиря 32

3.2. Єпископ – батько і пастир епархії 34

РОЗДІЛ II. ДУХОВНЕ ЖИТТЯ, ЧЕСНОТИ ТА ЛЮДСЬКІ ЯКОСТІ ЄПИСКОПА 40

1. Духовність як участь у Божественному житті Пресвятої Тройці 40

1.1. Від Отця через Сина у Святому Дусі 41

1.1.1 Єпископ – ікона Отця 43

1.1.2 У єдності із Сином 44

1.1.3 У Святому Дусі 45

2. Богородична духовність 47

3. Молитва 50

4. Практикування чеснот 53

4.1. Пастирська любов 53

4.2. Віра 55

4.3. Надія на Бога, вірного у своїх обіцянках 56

4.4. Душпастирська второпність 57

4.5. Сила духа і покора 58

4.6. Послух Божій волі 60

4.7. Убогість 61

5. Єпископ – приклад святости 63

6. Людські якості 64

ВИСНОВКИ 66

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ 68

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 69